

Assisted Dying Service

Fekau'aki mo e Assisted Dying Service (Sēvesi ki hono Tokonia 'o ha Mo'ui ke Ngatá) Fakamatala fakanounou

Nōvema 2021

'Oku 'oatu 'i he lau'itohi fakamatalá ni ha fakamatala fakanounou 'o e assisted dying service 'a ia 'e faka'atā atu 'i Nu'u Sila meí he 'aho 7 Nōvema 2021.

Ko e assisted dying (tokonia 'o ha mo'ui ke ngatá) ko ha kaveinga pelepelengesi ia pea 'e malava ke hoko ia ko ha kaveinga faingata'a ki ha kakai 'e ni'ihi. Kapau 'e hoko ho'o lau 'a e fakamatalá ni ke ake hake ai ha ngaahi ongo faingata'a, 'oku 'i ai 'a e tokoni 'oku 'atā atu. Te ke lava 'o telefoni pe text ta'etotongi ki he **1737** ke ke lea ai 'i ha fa'ahinga taimi pē ki ha tokotaha fale'i kuo 'osi ako'i.

'I he lau'itohi fakamatalá ni, ko e fo'i lea ko ia ko e 'tokotaha' 'oku 'uhinga ia ki ha tokotaha te ne ala kole 'a e assisted dying. 'Oku 'i ai 'a e ngaahi makatu'unga pau mo mamafa 'aupito ki he assisted dying, pea 'e 'ikai 'atā atu ia ki ha fa'ahinga tokotaha pē 'okú ne mo'ua 'i ha mahaki kuo 'osi mahino te ne mate mei ai. Ko e assisted dying ko ha founga pē ia 'e taha ma'á e kakai kuo nau a'u ki he faka'osi'osinga 'o 'enau mo'uí. 'Oku 'ikai ke ne fetongi 'e ia 'a e ngaahi tauhi kehe ma'a kinautolu 'oku tei maté.

Ko e assisted dying ko ha fili fakafo'ituitui mo fakatāutaha pē ia ke fakakaukau mo faitu'utu'uni ki ai. Ko e kole ki he sēvesi ni kuo pau ke fakahoko ia 'e he tokotaha pē ko iá 'o 'ikai fakakouna ia 'e ha tokotaha kehe.

'Oku 'i ai ha fakamatala lahi ange felāve'i mo e assisted dying service 'i he **uepisaiti 'a e Potungāue Mo'uí**.

Fekau'aki mo e assisted dying

Puipuitu'á

Ko e assisted dying ko ha sēvesi fo'ou ia ki he mo'ui lelei 'i Nu'u Sila pea kuo kamata'i ia hili ha pou pou me'i he kakai 'o e fonuá 'i ha fili fakahā loto (referendum) na'e fakahoko 'i he to'u fili falealea 'o e 2020.

'Oku fokotu'u atu 'a e founa ngāue ki hono ma'u atu 'o e assisted dying 'i he lao 'oku ui ko e End of Life Choice Act (Lao ki he Fili ke Ngata 'a e Mo'u'i) 2019 (ko e Laó). 'Oku fokotu'u atu 'e he Laó 'a e ngaahi makatu'unga ki he 'atā atu ki a'i (eligibility criteria), ngaahi founa 'o hono sivi fakafuofua'í pea mo e ngaahi malu'i fakalao ma'á e assisted dying service. 'Oku fakalao 'a e assisted dying 'i Nu'u Sila me'i he 'aho 7 Nōvema 2021.

Ko e assisted dying ko ha founa ia 'e taha ma'á ha tokotaha kuó ne a'u ki he faka'osi'osinga 'o 'ene mo'u'i

Ko e assisted dying 'oku 'uhinga ia ko e lava 'e ha tokotaha 'okú ne mo'ua 'i ha mahaki kuo 'osi mahino te ne mate mei ai, 'a ia 'okú ne fakakakato 'a e ngaahi makatu'unga 'o e 'atā atu ki a'i, 'o kole ha faito'o ke fakangata'aki ai 'a 'ene mo'u'i.

'Oku 'ikai fetongi 'e he assisted dying service ia 'a e ngaahi founa tauhi lolotonga ki he faka'osi'osinga 'o e mo'u'i, 'o hangē ko e palliative care (tauhi ma'a kinautolu kuo nau a'u ki he faka'osi'osinga 'o 'enu mo'u'i). 'Okú ne 'oatu ai ha founa kehe ange ki ha tokotaha 'okú ne mo'ua 'i ha mahaki kuo mahino te ne mate mei ai, 'i ha ngaahi makatu'unga pau.

Ko e palliative care 'oku fekau'aki ia mo hono mapule'i 'o e felangaaki mo e mamahi mo e ngaahi faka'ilonga 'o e mahaki, ma'á e kakai 'oku 'i ai hanau mahaki 'oku 'ikai toe lava hano faito'o ke mo'u'i. 'Oku malava ke fakahoko atu 'eni 'i 'api pe 'i ha tauhi'anga fakakomiuniti, 'o hangē ko ha hospice ('api tauhi ki he kau mahaki 'oku nau tei maté). 'E lava ke ma'u ha fakamatala lahi ange 'i he **uepisaiti 'a e Potungāué**.

'Oku toe ala ma'u atu foki 'e he tokotaha ko iá ha tauhi kehe ki he faka'osi'osi 'o 'ene mo'u'i 'o hangē ko e palliative care, pea 'e malava ke ne kei hokohoko atu pē 'a 'ene ma'u 'a e tauhi ko iá lolotonga ha'á ne feinga ke ma'u atu 'a e assisted dying service. 'I ha kongā 'o e founa ngāue assisted dying, 'e fakapapau'i 'e he toketā 'a e tokotaha ko iá 'okú ne mahino'i 'a 'ene ngaahi fili kehe ki he tauhi 'i he faka'osi'osinga 'o 'ene mo'u'i.

'Oku 'i ai 'a e founnga ngāue tu'upau ki hono ma'u atu 'o e assisted dying service

'Oku fokotu'u atu 'a e founnga ngāue ki hono ma'u atu 'o e assisted dying 'i he Laó. Ko e ngaahi sitepu ki aí 'oku kau ai:

- hano sivi fakafuofua'i 'e ha toketā pe 'oku 'atā atu ki ai 'a e tokotaha ko iá
- hano sivi fakafuofua'i 'e ha toketā tu'u tau'atāina kehe pe 'oku 'atā atu 'a e tokotaha ko iá ki ai
- kapau 'e fiema'u, ha toketā mataotao ki he 'atamaí (psychiatrist) te ne sivi fakafuofua'i pe 'oku 'i ha tu'unga fakae'atamai kei lelei 'a e tokotaha ko iá ke ne fakahoko ha faitu'utu'uni kuo 'osi ma'u kakato ki ai 'a e ngaahi fakamatalá
- 'a e palani atu ki he assisted dying, kau ai 'a hono fili 'o ha 'aho mo e taimí pea mo e founnga ki hono 'oatu kiate ia 'a e faito'ó
- ha toketā pe ko ha neesi ('i hano fakahinohino ia 'e ha toketā) te ne 'oatu kiate ia 'a e faito'ó.

'Oku 'oatu 'i he lau'itohi fakamatalá ni ha fakamatala fakaikiiki ange felāve'i mo e sitepú ni.

Ko e fatongia 'o e Potungāue Mo'uí

'Oku fatongia'aki 'e he Potungāue Mo'uí 'a hono tokanga'i mo hono fakapa'anga 'o e assisted dying service. 'Oku kau 'i heni 'a 'ene muimui'i 'a e sēvesí mo fakalelei'i ia 'i he 'alu 'a e taimí.

'Oku 'i ai ha timi fakahoko ngāue (secretariat team) 'a e Potungāue Mo'uí 'a ia ko kinautolu 'a e fetu'utaki'anga ki he tokotaha ko iá, ki hono fāmilí pea mo e kau ngāue fakapolofesinale ki he mo'ui lelei 'oku nau felāve'i ki aí.

Ko e Failēsisitá (Assisted Dying) ko e tokotaha ia 'i he timi fakahoko ngāue. Te ne vakai'i pe kuo 'osi fai ha muimui pau ki he ngaahi founnga ngāue 'oku tu'utu'unia 'e he Laó ki he tokotaha kotoa pē 'oku 'atā atu ki aí.

Ko e Support and Consultation for End of Life in New Zealand (SCENZ) Group (Kulupu Poupou mo e Fale'i ki he Fili ke Ngata 'a e Mo'uí 'i Nu'u Silá pe SCENZ)

Ko e Kulupu Support and Consultation for End of Life in New Zealand (SCENZ) ko ha sino fakalao ia kuo fokotu'u ki he assisted dying service. 'Oku fatongia'aki 'e he SCENZ 'a hono tauhi 'o e ngaahi lisi 'o e kau ngāue fakafaito'ó, kau neesi, mo e kau toketā mataotao ki he 'atamaí 'a ia 'oku nau fakahoko 'a e assisted dying services.

'E lava 'e ha tokotaha 'o 'eke 'a e hingoa mo e ngaahi fakaikiiki ki he fetu'utaki 'o ha tokotaha ngāue fakafaito'ó meí he lisi ni kapau 'oku 'ikai fakahoko 'e he'ene toketaá 'a'ana 'a e assisted dying services, pe 'oku 'ikai ke fie talanoa ia ki he'ene toketā pē 'a'aná.

Ko e 'atā atu ki he assisted dying

'Oku 'i ai ha ngaahi makatu'unga mamafa ki he assisted dying

'E 'ikai 'atā atu ki ai 'a e tokotaha kotoa pē ia 'okú ne mo'ua 'i ha mahaki kuo 'osi mahino te ne mate mei ai. 'Oku tu'utu'uni 'e he Laó ko e 'atā atu ki aí, kuo pau ke fakakakato 'e he tokotaha ko iá 'a e ngaahi makatu'unga hono kotoa pē. Ko e tokotahá ni kuo pau ke ne:

- ta'u 18 pe motu'a ange ai
- tangata'ifonua pe nofofonua 'i Nu'u Silá ni
- mo'ua 'i ha mahaki kuo mahino te ne mate mei ai 'a ia 'e ala ngata ai 'a 'ene mo'uí 'i loto 'i he māhina 'e ono
- 'i ha tu'unga faingata'a 'aupito 'o 'ikai toe lava hano fakaakeake 'a hono sinó mei ai
- lolotonga foua ha mamahi pe langa 'oku 'ikai lava 'o toe fakanonga 'i ha founga 'oku pehē 'e he tokotaha ko iá 'oku kei ala makātaki'i
- 'i ha tūkunga faka'atamai kei lelei ke ne faitu'utu'uni ai 'i he funga 'o 'ene 'osi ma'u 'a e ngaahi fakamatala kotoa pē 'oku fiema'ú.

'E lava 'e ha tokotaha 'oku 'i ai hano faingata'a'ia fakaesino pe faka'e'atamai 'o ma'u atu 'a e assisted dying kapau 'okú ne fakakakato 'a e ngaahi makatu'unga 'i 'olungá. 'E 'ikai malava ki ha tokotaha ke ne ma'u atu 'a e assisted dying 'o makatu'unga taha pē 'i ha'á ne ma'u ha uesia faka'e'atamai pe mahaki'ia faka'e'atamai, faingata'a'ia fakaesino pe kuó ne fu'u a'ua'u.

Ko e kei 'i ha tūkunga lelei faka'e'atamai ke fakahoko ha faitu'utu'uni 'i he funga 'o hono ma'u kakato ki ai 'o e ngaahi fakamtalá

Kuo pau ke 'osi sivi fakafuofua'i 'a e tokotaha ko iá 'o 'ilo 'okú ne 'i ha tūkunga lelei faka'e'atamai ke ne fakahoko ai ha faitu'utu'uni fekau'aki mo e assisted dying 'i he funga 'o 'ene ma'u kakato 'a e ngaahi fakamatala ki aí. 'Oku 'uhinga 'eni 'oku malava 'e he tokotaha ko iá 'o mahino'i, manatu'i, faka'aonga'i mo fuatautau 'a e ngaahi fakamatala 'oku felāve'i tonu mo e assisted dying, peá ne lava 'o fakafetu'utaki atu 'a 'ene faitu'utu'uni 'i ha fa'ahinga founga.

Kuo pau ke lau 'oku kei 'i ha tūkunga lelei faka'e'atamai 'a e tokotaha ko iá 'i he lolotonga 'o e sivi fakafuofuá pea ke ne 'i ha tūkunga lelei faka'e'atamai foki 'i he taimi 'o e assisted death (mate 'oku tokonia ke hokó). 'Oku 'uhinga 'eni kapau 'e 'ilo 'oku 'atā atu 'a e tokotaha ko iá ki he assisted dying kae faifai 'o mole atu 'a e tūkunga lelei ia 'o hono 'atamaí, 'e 'ikai malava ke ne ma'u atu 'e ia 'a e assisted death.

'Oku 'ikai malava ke ngāue'aki 'i Nu'u Silá ni ha ngaahi tu'utu'uni kuo 'osi tuku tokamu'a mai (advance directives) ki he assisted dying. Ko ha tu'utu'uni kuo tuku tokamu'a mai ko ha fakamatala ia 'oku fokotu'u ai 'a e faito'o 'oku fiema'u pe 'ikai fiema'u 'e he tokotaha ko iá, ke fakahoko ki ai 'i he kaha'ú.

Ma'u atu 'o e assisted dying

'E lava ke tokoni atu 'a e fāmilí ki he tokotaha ko iá 'i he lolotonga 'o e founa ngāué

'Oku malava ke 'i ai ha fatongia mahu'inga 'o e fāmilí mo e kau tauhí 'i hono tokonia 'o ha tokotaha 'i he'ene foua atu 'a e founa ngāué, kapau 'okú ne fiema'u ia. 'Oku 'ikai fiema'u ia ke talanoa atu 'a e tokotaha ko iá mo hono fāmilí fekau'aki mo e assisted dying kapau 'oku 'ikai ke ne fie fakahoko 'eni. Ka neongo iá, 'oku tapou atu 'a e tokotaha ko iá ke ne talanoa mo hono fāmilí pe kau pou pou kehe 'oku nau mahu'inga kiate iá, pea kuo pau ke 'i ai ha faingamālie ma'á na ke fakahoko ai 'a e me'á ni.

'E malava ke 'uhinga kehekehe pē 'a e fāmilí ki he kakai kehekehe. 'E lava pē ke hoko 'a e fāmilí ko e fāmilí ofi 'o e tokotaha ko iá pea 'e ala fakakau ki ai mo honau kāingá, hono hoá, ngaahi kaungāme'á pe ko ha kau fakafoungā kehe. Ko e fāmilí 'oku kau mo ia ki ai 'e lava pē ko ha tokotaha pe tokolahi.

'E lava ke pou pou ha fāmilí ki ha tokotaha 'aki 'a 'enau:

- tokonia ia ke ne mahino'i mo fakakaukau'i 'a 'ene ngaahi fili ki he faka'osi'osinga 'o 'ene mo'uí
- ō atu mo ia ki he'ene ngaahi 'apoinimeni fakafaito'ó ('e ala fiema'u 'e he kau toketā 'oku kaunga ki ai ke nau talanoa tokotaha pē mo ia 'i ha taimi lolotonga 'o e founa ngāué)
- 'oatu ha tauhi fakaesino kiate ia, hangē ko hano kaukau'i mo hano fafanga
- pou pou kiate ia 'i hono palani atu 'o e assisted death
- 'oatu ha fakanonga mo ha pou pou fakaeloto kiate ia
- 'oatu ha tauhi mo ha pou pou 'i he taimi 'oku 'oatu ai kiate ia 'a e faito'ó.

Kuo pau ko e tokotaha pē ko iá te ne toki kamata'i 'a e fakakaukau ki he assisted dying

Kuo pau ko e tokotaha pē ko iá te ne toki kamata'i 'a e fakatalanoa ki he assisted dying ki ha tokotaha mei he'ene timi tauhi ki he mo'ui lelei. 'E 'ikai lava 'e ha tokotaha ngāue fakapolofesinale ia ki he mo'ui lelei 'o fokotu'u atu ke ne fili ki ai.

'E lava 'e he tokotaha ko iá 'o fakatalanoa atu ki ha fa'ahinga taha pē 'i he'ene timi tauhi ki he mo'ui lelei fekau'aki mo e assisted dying, ka ko e lelei tahá ke ne talanoa mo ha toketā, he ko e kau toketā pē te nau lava 'o kamata'i 'a e sivi fakafuofua 'oku fokotu'u atu 'i he Laó.

'Oku totonu ke fakamahino atu 'e he tokotaha ko iá 'okú ne kumia ha fakamatala fekau'aki mo e assisted dying. 'E ala 'eke atu 'e he tokotaha ngāue fakapolofesinale ki he mo'ui leleí ki he tokotaha ko iá ha ngaahi fehu'i ke vakai'i 'a e me'a 'oku faka'eke'eke ki ai 'a e tokotahá ni, pea mo e 'uhinga 'okú ne fie 'ilo ai fekau'aki mo e assisted dying.

'E fakahoko 'e ha toketā 'a e tauhi ma'á e tokotaha ko iá 'i he lolotonga 'o hono fakahoko 'o e founa ngāué

'E tokoni atu ha toketā ('oku 'iloa ko e attending medical practitioner pe toketā faifatongia fakafaito'ó) ki he tokotaha ko iá lolotonga 'o e founa ngāue ki he assisted dying. 'E tataki 'e he toketā faifatongia fakafaito'ó 'a e ngāue ki he sivi fakafuofuá, pea kapau 'e 'atā atu 'a e tokotaha ko iá, te ne tokoni ki he tokotaha ko iá mo hono fāmilí ki hono palani atu ki he mate 'o fou 'i he assisted death, pea te ne lava foki 'o 'oatu 'a e faito'o ki hono fakangata 'o e mo'uí.

'I he taimi 'e ni'ihí ko e tokotaha faifatongia fakafaito'ó 'a 'ene toketā lolotonga, 'o hangē ko 'ene GP pe toketā mataotaó. Ka neongo iá, 'oku 'ikai fakahoko atu 'e he kau toketā kotoa pē ia 'a e assisted dying services. 'Oku ala makatu'unga 'eni meí ha ngaahi tui fakatāutaha (fakafepaki fakakonisenisi), pe koe'uhí he 'oku 'ikai ke nau ma'u 'a e ngaahi pōto'i totonú pe taukei 'oku fe'ungá.

Kapau 'oku 'ikai fakahoko 'e he toketā 'a e tokotaha ko iá 'a e assisted dying services, 'oku totonu ki he toketā ko iá ke ne:

- fakama'ala'ala atu 'a e 'uhinga 'oku 'ikai ke ne fakahoko ai 'a e sēvesi ko iá
- fakafehokotaki atu 'a e tokotaha ko iá ki ha toketā 'a ia te ne ala hoko ko 'ene toketā faifatongia fakafaito'ó, pe fakahā atu ki he tokotaha ko iá 'e lava ke ne kole ki he Kulupu SCENZ ki ha hinga mo ha ngaahi fakaikiiki ki he fetu'utakí 'o ha tokotaha ngāue fakafaito'o 'oku loto lelei ke ne fakahoko 'a e assisted dying services.

'E lava ke fetu'utaki atu 'a e tokotaha ko iá ki he Kulupu SCENZ 'i he 0800 223 852 ki ha tokoni ke kumi ha tokotaha ngāue fakafaito'o 'okú ne fakahoko atu 'a e assisted dying services. 'E fengāue'aki 'a e timi fakahoko ngāue 'a e Potungāue Mo'uí mo e Kulupu SCENZ ke tokoni ki hano fakafehokotaki atu 'a e tokotaha ko iá ki ha toketā faifatongia fakafaito'o 'oku fe'unga mo iá.

'E toe lava pē foki ke fili 'a e tokotaha ia ko iá ke ne fetu'utaki fakahangatonu pē ki he Kulupu SCENZ 'o 'ikai toe fuofua talanoa mo 'ene timi tauhi ki he mo'ui leleí.

'Oku 'i ai mo ha kau ngāue fakapolofesinale kehe ki he mo'ui leleí 'oku nau kau 'i he assisted dying service

'E sivi fakafuofua'i mo tokoni'i 'a e tokotaha ko iá 'e ha kau ngāue fakapolofesinale kehe ki he mo'ui leleí lolotonga 'o 'enau foua atu 'a e founa ngāué.

Kapau 'e pehē 'e he toketā faifatongia fakafaito'ó 'oku 'atā atu 'a e tokotaha ko iá ki heni, 'e toe sivi fakafuofua'i 'a e tokotaha ko iá 'e ha toketā tu'u tau'atāina hono ua ('oku 'iloa ia ko e tokotaha ngāue fakafaito'o tu'u tau'atāina). Kapau 'e pehē 'e ha taha pe ko kinaua fakatou'osi 'oku 'ikai ke 'i ha tūkunga lelei fakae'atamai 'a e tokotaha ko iá ke ne fakahoko ha'á ne faitu'utu'uni ki ai, 'e ala toe fakahoko hano sivi fakafuofua'i hono tolu 'e ha toketā mataotao ki he 'atamai (psychiatrist). Ko e psychiatrist ko ha toketā ia 'oku mataotao 'i he tafa'aki 'o e mo'ui lelei 'a e 'atamai.

Kapau 'e fiema'u, 'e ma'u atu meí he ngaahi lisi 'o e kau ngāue fakafaito'o 'oku tauhi 'e he Kulupu SCENZ 'a e tokotaha ngāue fakafaito'o tu'u tau'atāina mo e toketā mataotao ki he 'atamai.

'E ala 'i ai foki mo ha neesi 'a e tokotaha mahaki ko iá ('oku 'iloa ko e neesi faifatongia fakafaito'ó) 'oku kau atu 'i hono tauhi. 'E ngāue ha neesi faifatongia fakafaito'o mo e toketā faifatongia fakafaito'o 'a e tokotaha ko iá pea 'e lava ke ne tokoni ki he tokotaha ko iá mo hono fāmílí 'i he palani fekau'aki mo e assisted dying pea te ne lava 'o 'oatu 'a e faito'o ki he fakangata 'o e mo'uí kapau 'e fili 'eni 'e he tokotaha ko iá.

'E ala 'oatu foki 'e he timi tauhi lolotonga ki he mo'ui lelei 'a e tokotaha ko iá ha tokoni 'i he ngaahi tu'unga kehekehe, hangē ko hano 'oatu 'o ha fakamatala pe tokoni atu kiate ia mo hono fāmílí ki hano palani 'o e ngaahi me'a 'oku fokotu'utu'u ke fakahokó. Ka neongo iá, 'oku 'ikai lau 'eni ia ko ha kongá 'o e founa ngāue faka'ofisiale ki he assisted dying.

'Oku ta'etotongi pē 'a e sēvesi ia ki he assisted dying

'Oku 'ikai fiema'u atu ke totongi 'e ha tokotaha ia ha ngaahi 'apoinimeni pe faito'o ko ha kongá ia 'o e assisted dying service. 'E ala kei fiema'u atu pē ia ke totongi 'e ha tokotaha ha ngaahi fakamole kehe ko ha kongá ia 'o honau tauhi fakalūkufua ki he mo'ui lelei. 'Oku kau ki heni:

- 'a e fakamole ki he 'apoinimeni te ne fuofua talanoa ai ki he'ene toketā fakafāmílí fekau'aki mo e assisted dying ('o tatau ai pē kapau 'e toe hoko 'a e toketā fakafāmílí ko e toketā faifatongia fakafaito'ó ia 'amui ange)
- 'a e fakamole ki he ngaahi 'apoinimeni mo e toketā fakafāmílí 'oku 'ikai fekau'aki fakahangatonu ia mo e assisted dying ('o tatau ai pē kapau ko e toketā fakafāmílí ko 'ene toketā faifatongia fakafaito'ó ia)
- 'a e fakamole ki he ngaahi faito'o tu'utu'uniá (prescriptions) 'a ia 'oku fiema'u ki he tauhi fakalūkufua 'o e mo'ui lelei 'a e tokotaha ko iá, 'o hangē ko ha faito'o fakanonga ki he langá.

'Oku totonu ke kei hokohoko talanoa atu 'a e tokotaha ko iá ki he'ene toketā fakafāmílí pe ko e ni'ihí kehe 'i he'ene timi tauhi ki he mo'ui lelei fekau'aki mo ha ngaahi tauhi kehe ki he mo'ui lelei te ne ala fiema'u 'i he lolotonga 'o e founa ngāue ki he assisted dying, pea 'e fakahoko atu 'a e tauhi ni ia 'i he founa angamahení.

Ko e founnga ngāue ki hono sivi fakafuofua'i faka'ofisialé

'Oku fokotu'u atu 'e he laó ha founnga ngāue ki he sivi fakafuofua faka'ofisiale ki hono ma'u atu 'o e assisted dying. 'Oku mahu'inga 'a e ngaahi sitepú ni ki hono tauhi 'a e tokotaha ko iá ke ne malu mo hao ai. Kuo pau ke fakahoko 'a e ngaahi sitepú ni 'i ha fakahokohoko tu'upau, pea 'oku 'i ai 'a e ngaahi foomu pau kuo pau ke fakafonu 'i he sitepu takitaha ke lēkooti'aki 'a e founnga ngāué.

Ko e sitepu takitaha 'e ala fakahoko ai ha 'apoinimeni 'oku lahi hake 'i he tahá. 'E lava 'e he toketā 'oku kau 'i he sitepu takitaha 'o 'a'ahi atu ki he tokotaha ko iá kapau 'e fiema'u, 'o hangē ko ha 'ikai ke ne ongo'i lelei fe'unga ke fefononga'aki. 'E malava ke fakahoko ha ngaahi 'apoinimeni talatala 'oku fakahoko 'i he tekinolosiá (telehealth) (hangē 'i he telefoní pe telefoni vitiō) ki he ni'ihi 'o e ngaahi sitepú ni.

Tohi Kolé

Kuo pau ke fakahoko 'e he tokotaha ko iá ha kole faka'ofisiale ki he'ene toketā faifatongia fakafaito'ó. 'I he konga 'o e fakatalanoa ko 'ení, 'e talanoa atu ai 'a e toketā faifatongia fakafaito'ó ki he tokotaha ko iá fekau'aki mo 'ene ngaahi fili ki hono tauhi 'i he faka'osi'osinga 'o 'ene mo'uí, pea mo fakama'ala'ala atu foki 'oku malava ke liliu 'a e fakakaukau 'a e tokotaha ko iá 'i ha fa'ahinga taimi pē fekau'aki mo e assisted dying.

'E tapou atu 'e he toketā faifatongia fakafaito'ó ki he tokotaha ko iá ke ne talanoa mo hono fāmilí fekau'aki mo 'ene filí. 'E toe talanoa foki 'a e toketā faifatongia fakafaito'ó ki he kau ngāue fakapolofesinale kehe 'oku nau tokangaekina 'a e tokotaha ko iá, pea mo e fāмили 'o e tokotaha ko iá (kapau 'okú ne loto ki ai) ke fakapapau'i 'oku 'ikai fakakouna 'a e tokotaha ko iá ke ne fili ki he assisted dying.

Kapau 'oku loto 'a e tokotaha ko iá ke hoko atu, te ne fakamo'oni 'i ha foomu. 'E lava ke kole 'e he tokotaha ko iá ki ha tokotaha kehe ke ne fakamo'oni ma'á na kapau 'oku 'ikai ke ne lava 'o tohi pe fakamo'oni 'i he foomú. Kuo pau ke 'i ai tonu 'a e tokotaha ko iá 'i he taimi 'oku fai ai 'a e fakamo'oni 'i he foomú.

Fuofua sivi fakafuofua'i

'E sivi fakafuofua'i 'a e tokotaha ko iá 'e he'ene toketā faifatongia fakafaito'ó ke fakapapau'i 'okú ne fakakakato 'a e ngaahi makatu'unga ki he 'atā atu ki ai. 'Oku kau 'i heni 'a hono vakai'i pe 'oku 'i ha tūkunga fakae'atamai kei lelei 'a e tokotaha ko iá ke ne fakahoko ha faitu'utu'uni kuó ne ma'u kakato ki ai 'a e ngaahi fakamatalá pea ko 'ene fakahoko 'a e fili ko 'ení 'o 'ikai fakakouna 'e ha tokotaha kehe.

Kapau 'oku 'ikai 'atā atu ki ai 'a e tokotahá ni, 'e fakama'ala'ala atu 'e he toketā faifatongia fakafaito'ó 'a e ngaahi 'uhingá, pea te ne fakapapau'i 'oku tokonia 'a e tokotaha ko iá ke ne ma'u atu ha tauhi kehe ki he faka'osi'osinga 'o 'ene mo'uí.

Sivi fakafuofua'i tu'u tau'atāina

Kapau 'e fakafuofua'i 'e he toketā faifatongia fakafaito'ó 'oku 'atā atu 'a e tokotaha ko iá ki heni, te ne sio atu leva ki ha tokotaha ngāue fakafaito'o tu'u tau'atāina ki hono sivi fakafuofua'i hono uá. Ko ha malu'i mahu'inga 'eni ke fakapapau'i 'oku mahino 'a e 'atā atu 'a e tokotaha ko iá ki he assisted dying.

'Oku kau 'i he sivi fakafuofua ko 'ení 'a hono vakai'i pe 'oku 'i ha tūkunga fakae'atamai kei lelei 'a e tokotaha ko iá ke ne fakahoko ha faitu'utu'uni kuó ne ma'u kakato ki ai 'a e ngaahi fakamatalá pea ko 'ene fakahoko 'a e fili ko iá 'oku 'ikai fakakouna ia 'e ha tokotaha kehe.

Sivi fakafuofua'i 'o e tūkunga kei lelei 'a e 'atamaí (kapau 'e fiema'u)

'I he ngaahi tūkunga 'e ni'ihi, 'e toe sio foki ki he tokotaha ko iá ha toketā mataotao ki he 'atamaí. 'E hoko 'eni kapau 'e fakatou fakakaukau 'a e tokotaha faifatongia fakafaito'ó mo e tokotaha ngāue fakafaito'o tu'u tau'atāiná, 'oku 'atā atu 'a e tokotaha ko iá, ka 'oku 'i ai ha taha pe fakatou'osi 'iate kinua 'oku 'i ai ha'á ne hoha'a pe 'oku kei 'i ha tūkunga fakae'atamai kei lelei 'a e tokotaha ko iá ke ne fai ha fili 'okú ne 'osi ma'u kakato ki ai 'a e ngaahi fakamatalá.

'E sivi fakafuofua'i 'e he toketā mataotao ki he 'atamaí 'a e tokotaha ko iá ke fakapapau'i 'okú ne 'i ha tūkunga fakae'atamai kei lelei. Te ne toe vakai'i foki pe 'oku fakahoko 'e he tokotaha ko iá 'a e fili ko iá 'o 'ikai fakakouna 'e ha tokotaha kehe. 'E 'ikai vakai'i 'e he toketā mataotao ki he 'atamaí ia 'a e ngaahi makatu'unga kehe ki he 'atā atu ki aí.

Faitu'utu'uni fekau'aki mo e 'atā atu ki aí

'E talanoa atu 'a e tokotaha faifatongia fakafaito'o 'a e tokotaha ko iá kiate ia fekau'aki mo e ola 'o e sivi fakafuofua hono uá pea mo e sivi 'o e tūkunga lelei 'o e 'atamaí, kapau 'e fiema'u.

Kapau 'oku 'atā atu 'a e tokotaha ko iá ki he assisted dying, 'e lava ke ne kamata fatu ha ngaahi palani ki he assisted dying, kau ai 'a e 'ahó mo e taimí, pea mo e feitu'u 'okú ne loto ke fakahoko aí.

Kapau 'oku 'ikai 'atā atu 'a e tokotahá ni ia ki he assisted dying, 'e fakama'ala'ala atu 'e he'ene toketā faifatongia fakafaito'ó 'a e ngaahi 'uhingá, pea te ne fakapapau'i 'oku tokonia 'a e tokotaha ko iá pea ke ne ma'u atu ha ngaahi fili kehe ki he tauhi 'i he faka'osi'osi 'o 'ene mo'uí.

'E lava ke ta'ofi 'a e founa ngāue ki he assisted dying ia 'i ha fa'ahinga taimi pē

'E ta'ofi 'a e founa ngāue kapau 'oku 'ikai 'atā atu 'a e tokotaha ko iá ki ai

Kapau 'e hā meí ha taha 'o e ngaahi sivi fakafuofua 'oku 'ikai 'atā atu 'a e tokotaha ko iá ki he assisted dying, 'e ta'ofi leva 'a e founa ngāue 'i he tu'unga ko iá.

Ka neongo 'ení, 'e ala hoko ha 'ikai ke toe 'atā atu 'a ha tokotaha ia ki heni 'i he hili ange 'o hono sivi fakafuofua 'i 'o kapau 'e liliu 'a e tūkunga te ne 'i aí. Hangē ko 'ení, kapau 'e mole atu 'a e tūkunga lelei 'o hono 'atamaí ke ne fakahoko ha faitu'utu'uni kuó ne ma'u kakato ki ai 'a e fakamatalá hili ange 'a hono 'ilo 'oku 'ikai 'atā atu ki aí, 'e ta'ofi leva 'a e founa ngāue, pea 'e 'ikai ke ne lava 'o ma'u atu 'a e assisted dying.

Kapau 'e ta'ofi 'a e founa ngāue 'i ha fa'ahinga taimi pē, 'e fakama'ala'ala atu 'e he toketā faifatongia fakafaito'ó (pe neesi faifatongia fakafaito'ó kapau 'oku 'i ai ha neesi pehē 'a e tokotaha ko iá) 'a e ngaahi 'uhingá ki he tokotaha ko iá pea mo hono fāmilí.

'E ta'ofi 'a e founa ngāue kapau 'oku fakakouna 'a e tokotaha ko iá

Ko e tokotaha pē ko iá te ne lava 'o fili ke ne ma'u atu 'a e assisted dying. Kuo pau ko e fili pē ia 'a'ana 'o makatu'unga 'i he'ene ma'u kakato ki ai 'a e ngaahi fakamatalá, pea kuo pau ke ne fakahoko 'a e filí ni 'o 'ikai fakakouna ia 'e ha tokotaha kehe. 'Oku 'ikai lava ia ke kole 'e he fāmilí, kau tauhí, kau tokangaekina 'o e tūkunga lelei 'a e mo'uí pe ko ha kau ma'u mafai fakalao tu'uloa (enduring power of attorney) 'a e assisted dying 'o fakafongia 'i ha tokotaha kehe. 'E 'ikai lava 'e ha tokotaha ngāue fakapolofesinale ia ki he mo'ui lelei 'o fokotu'u atu ke ne fili ki ai.

Kapau 'oku pehē 'e he tokotaha faifatongia fakafaito'o pe neesi faifatongia fakafaito'o ia 'a e tokotaha ko iá, 'i ha fa'ahinga taimi pē, 'oku fakakouna 'a e tokotaha ko iá ke ne fili 'a e assisted dying, kuo pau ke ta'ofi 'a e founa ngāue pea kuo pau ke fakama'ala'ala atu 'e he toketā faifatongia fakafaito'ó pe neesi faifatongia fakafaito'ó 'a e 'uhinga ki aí ki he tokotaha ko iá.

'E ta'ofi 'a e founa ngāue kapau 'oku liliu 'a e fakakaukau 'a e tokotaha ko iá

'E lava ke liliu 'e he tokotaha ko iá 'a 'ene fakakaukau fekau'aki mo 'ene fili ki he assisted dying, pea 'e lava ke ne ta'ofi 'a e founa ngāue 'i ha fa'ahinga taimi pē 'o a'u pē ki he taimi 'oku 'oatu ai 'a e faito'o ki he ngata 'a e mo'uí. Kuo pau ke fakapapau 'i 'e he toketā pe neesi faifatongia fakafaito'ó 'oku mahino 'i 'e he tokotaha ko iá 'oku malava ke liliu 'a 'ene fakakaukau.

Kimu'a pea toki 'oatu 'a e faito'ó, 'e 'eke atu 'e he toketā pe neesi faifatongia fakafaito'ó ki he tokotaha ko iá pe 'okú ne fie tali 'a e faito'ó. 'E lava ke fili 'e he tokotaha ko iá ha taha 'i he fo'i fili 'e tolu:

- ma'u 'a e faito'ó 'i he taimi ko ení
- toloi atu hono ma'u 'o e faito'ó ki ha 'aho 'amui ange ('i loto 'i he māhina 'e ono meí he 'aho na'e 'uluaki filí)
- kaniseli 'ene kole ki he assisted dying.

Ko e palani atu ki ha assisted death

Kapau 'oku 'atā atu 'a e tokotaha ko iá ki he assisted dying, 'oku 'i ai 'a e ngaahi faitu'utu'uni kehekehe ke fakahoko, kau ai 'a e ngaahi faitu'utu'uni ki hono tauhi fakafaito'ó mo ha ngaahi faitu'utu'uni fekau'aki mo e ngaahi me'a 'oku mahu'inga ki he tokotaha ko iá mo hono fāmilí 'i ha ngata 'a 'ene mo'uí. 'E 'oatu 'e he toketā pe neesi faifatongia fakafaito'ó ha fale'i mo ha pou pou ko ha kongia ia 'o e palani ko 'ení.

'E tapou atu 'a e toketā pe neesi faifatongia fakafaito'ó ki he tokotaha ko iá ke ne talanoa mo hono fāmilí fekau'aki mo e ngaahi palaní mo e ngaahi faitu'utu'uni. Ko e palani ko 'ení 'e ala fakahoko ia 'i ha ngaahi fepōtalanoa'aki kehekehe, pea 'e lava ke 'eke 'e he tokotaha ko iá mo hono fāmilí ha ngaahi fehu'i pe kole ha ngaahi fakamatala lahi ange kapau 'e fiema'u.

Felotoi ki he 'ahó mo e taimí

'I he taimi 'e fakahā atu ai 'e he tokotaha faifatongia fakafaito'ó ki he tokotaha ko iá 'okú ne 'atā atu ki aí, te na talanoa ai felāve'i mo e ngaahi 'aho mo e taimi 'e ala malava ke fakahoko ai 'a e tokonia 'o 'ene mo'uí ke ngatá.

'E 'oatu 'e he toketā faifatongia fakafaito'ó 'a e fale'i 'o fakatefito ki he tūkunga 'o e mahaki 'oku mo'ua ai 'a e tokotaha ko iá (ko e lōloa 'o e vaha'a taimi te ne ala kei mo'ui atu aí). 'E ala 'i ai foki mo ha ngaahi me'a 'aonga ke fai ha fakakaukau atu ki ai, hangē kapau 'oku 'i ai ha fāmilí 'o e tokotaha ko iá 'oku nau fie folau pe feinga mai ke nau fe'iloaki kimu'a peá ne toki mālōló.

'E fili 'e he tokotaha ko iá 'a e 'ahó mo e taimí peá ne fakafonu ha foomu ke fakapapau'i ai 'eni.

'E fili 'e he tokotaha ko iá 'a e founa ke ne ma'u ai 'a e faito'ó

'Oku 'i ai ha fili 'e fā 'a e tokotaha ko iá ki he founa 'o hono 'oatu 'o e faito'ó, 'a ia 'oku fokotu'u atu ia 'i he Laó.

- 'E lava 'e he toketā pe neesi faifatongia fakafaito'ó 'o 'oatu 'a e faito'ó 'i hano huhu vaisiliva atu (IV) pe ke folo (kau ai hano fakatiupi atu).

- 'E lava ke ma'u 'e he tokotaha ko iá 'a e faito'ó 'iate ia pē 'aki 'a 'ene fakamo'ui 'a e IV pe 'i ha'á ne folo pē 'e ia.

Kapau 'e fili 'e he tokotaha ko iá ke ne ma'u 'a e faito'ó 'iate ia pē, kuo pau ke 'i ai tonu 'a e toketā pe neesi faifatongia fakafaito'ó ke tokoni atu ki he ngāuē ni.

'E talanoa atu 'a e toketā pe neesi faifatongia fakafaito'ó fekau'aki mo e ngaahi founa ke fili mei aí peá ne fakapapau'i 'oku mahino 'eni ki he tokotaha ko iá. Te ne toe fakama'ala'ala atu foki 'a e me'a 'e hoko 'i he 'aho 'e fakahoko ai 'a e assisted dying.

'E 'ikai ala taau pe malava ha ngaahi founa fili ia 'e ní'hi 'o makatu'unga pē 'i he tūkunga fakafaito'o 'o e tokotaha ko iá. 'E lava ke 'oatu 'e he toketā pe neesi faifatongia fakafaito'ó ha fale'i ki he tokotaha ko iá fekau'aki mo e founa 'e hoa taha mo iá. 'E 'oatu ha taimi ki he tokotaha ko iá ke ne fakakaukau ai mo fai ha'á ne tu'utu'uni ki ai.

Ko e lahi taha 'o e ngaahi assisted death 'e ala fakahoko ia 'i he 'api 'o e tokotaha ko iá

'Oku ala lahilahi ange ke fili 'a e kakaí ia ke nau mālōlō/pekia 'i honau 'apí, kapau 'oku malava 'eni. 'E fononga atu 'a e toketā pe neesi faifatongia fakafaito'ó ki he tokotaha ko iá ke fakahoko atu 'a e tauhí ni.

'E ala nofo 'a e tokotahá ni 'i ha feitu'u 'a ia 'e 'ikai ala malava pe 'ikai fe'unga ia ke fakahoko ai 'a e assisted dying, 'o hangē ko ha 'api tauhi 'oku 'ikai ke nau loto ki ai pe 'oku 'ikai ke nau fakahoko atu 'a e assisted dying. 'I he tu'unga ko 'ení, 'e fakahoko atu 'e he toketā pe neesi faifatongia fakafaito'ó, fakataha mo ha tokoni meí he timi fakahoko ngāue 'a e Potungāue Mo'uí, ha fale'i fekau'aki mo ha ngaahi founa kehe.

'E lava 'e he tokotaha ko iá 'o fili pe ko hai 'e 'i aí pea mo e me'a 'e fakahokó

'E lava 'e he tokotaha ko iá 'o fili pe te ne fiema'u ha fāmili pe kakai kehe 'i he taimi 'o e assisted death. 'E 'i ai ha kakai ia 'e ní'hi te nau ala fili ke 'i ai foki mo ha taki fakamatakali pe fakalaumālie mo kinautolu.

'E lava 'a e tokotaha ko iá 'o fili ke fakahoko ha ngaahi fatongia pe ouau fakafonua kimu'a pe 'i he hili 'a hono 'oatu 'o e faito'ó. 'E lava 'e he tokotaha ko iá mo hono fāmili 'o palani fakataha 'eni mo fili 'a e ngaahi fatongia pe ouau 'oku mahu'inga kiate kinautolu mo honau 'ulungāanga tukufakaholó pe ngaahi tuí. Hangē ko 'ení, 'e 'i ai ha kakai ia 'e ní'hi te nau ala fili ke fakahoko ha karakia pe lotu, pe ke tā ha fasi pe lau ha me'a 'oku mahu'inga makehe ki he tokotaha ko iá.

'E toe talanoa atu foki 'a e toketā pe neesi faifatongia fakafaito'o 'a e tokotaha ko iá fekau'aki mo e ngaahi palani mo e ngaahi faitu'utu'uni ko 'ení ko ha kongia ia 'o e teuteu atu ki he assisted death. 'Oku

tokoni 'eni ke fakapapau'i 'oku mahino ki he tokotaha kotoa pē 'a e me'a 'e hokó pea 'oku faipau ki ai mo faka'apa'apa'i foki 'a e ngaahi fili 'a e tokotaha ko iá.

Ki ha fakamatala lahi ange

'Oku 'i ai ha fakamatala lahi ange felāve'i mo e assisted dying service 'i he **uepisaiti 'a e Potungāue Mo'uí**.